

דפים י – יא

כג. מה דין הנבלה בתשלומי נזיקין של שור שמת, האם היא שייכת למזיק או לניזק? האם פחתה וטרחתה על המזיק או על הניזק?

הנבלה שייכת לבעלים, כלומר לניזק, והם המטפלים בה (נוטלים אותה. רש"י). הלכך אם פחתה – פחתה להם [בין בשור תם בין במועד. טו.]. המזיק משלם רק את ההפרש בין שווי השור החי לשווי הנבלה בשעת המיתה. [ומשמע בגמרא ששמים את הנבלה כפי שוויה בתוך הבור. ואם העלה אותה המזיק מהבור – שמים אותה כמה שהיא שווה במקום שהיא נמצאת].

דין זה אמור בין באדם שהרג את השור (מכה בהמה ישלמנה – ישלמנה. ר' אמי), בין בשומר שפשע בשמירתו (אם טרף יטרף יבאָהו עד הטרפה לא ישלם – עד טרפה ישלם, טרפה עצמה לא ישלם. רב כהנא), בין בשור שהרג את השור (והמת יהיה לו – לניזק. חוקיה). וכן הדין לשאר מזיקין – כדברי שמואל: שמין לניזקין. (ובכלל זה כל אבות נזיקין מלבד גנב וגזול כדלהלן. רא"ש).

ואולם החיוב לטרוח בנבלה ולהעלותה מן הבור – אמרו בגמרא שנחלקו בו תנאים האם הוא מוטל על המזיק (יבאָהו עד – יביא עדודה לב"ד אבא שאול; כסף ישיב לבעליו והמת – על בעל הבור להעלות שור מבורו. אחרים), או על הניזק.

א. הלכה כאבא שאול וכאחרים, שטרוח נבילה על המזיק (רא"ש).

ב. כשנטרפה באונס אצל השומר, אינו חייב לטרוח בנבלה ולהביאה אלא מודיע לבעלים ודין. ואם לא הודיע ובינתיים סרחה הנבלה – הרי פשע בה וחייב על אותו הפחת.

וכן הדין במזיק, חייב המזיק בפחת נבלה אם לא הודיע לבעלים ומפני כן פחתה. ואולם אם הוולה עד שהודיע – כתב הרמ"ה שפחתה לניזק, שלא גרע מגזולן שאומר לו 'הרי שלך לפניך' הגם שהוולה הגזילה (עפ"י נמוקי יוסף. משמע לכא' מדבריו שאם לא פשע במה שלא הודיע, כגון שלא הספיק או נאנס – פחת נבלה לניזק. ואולם מסתימת דברי הרא"ש נראה שבכל אופן כל עוד לא נודע לניזק – הפחת על המזיק. וע' מנחת שלמה).

דף יא

כד. האם שמים את הנבלה והשברים לגנב ולגזולן ולשואל?

אמר שמואל: אין שמין לא לגנב ולא לגזולן (את השברים או הנבלה, להביאם לבעלים ולהוסיף עליהם הפחת – אלא ישלם בהמה וכלים מעולים והשברים שלו). עולא אמר רבי אלעזר: שמין לגנב ולגזולן. רב פפי אמר אין שמין.

בתחילה פירשו על פי מעשה שבא לפני רב והורה לאחד ששאל גרון מחברו ושברו, ליתן לו גרון טוב – שאין שמין לשואל. ודחו, מכך שרב כהנא ורב אסי תמהו על הוראה זו ושתק רב – משמע שהסכים עמהם ששמין לשואל את השברים.

[בגמרא להלן (צד.) מבואר שאם שינוי במקומו עומד ואינו קונה לגזולן – שמין את השברים לנגזל. (במנחת שלמה צדד שלפי סוגיתנו היא תקנה מיוחדת לנגזל שישלם הגזולן בדמים ולא בשברים, גם אם שינוי אינו קונה – שהרי שואל אינו קונה בשינוי ואעפ"כ דנו עליו לומר אין שמין)].

והסיקו הלכה: אין שמין לא לגנב ולא לגזולן אבל לשואל (ואין צריך לומר לשאר שומרים. מאירי) – שמין (ונוטל בעליו את הגרון השבור וממלא לו השואל דמי גרון שלם. רי"ף).

- א. לפרש"י הנידון הוא על תשלומין בשוה כסף שלא ממין הגנבה. (וכן משמע בירושלמי, ודרשו שם מחיים שנים ישלם; אשר גול – כעין שגול).
 יש אומרים לפי זה שצריכים לשלם כאותו חפץ ממש, ולא דמים (כן נקט הרשב"א בדעת רש"י והגאונים. ונקט כן לעיקר). ויש אומרים שיכולים ליתן דמים [כשהגולה עצמה אינה קיימת], דמה לי הם מה לי דמיהם, רק לא שברים (עפ"י רא"ש רמב"ם או"ז ורי"ז). ושם הוסיף שאם אין לו מעות או בהמה וכלים, ראשי לשלם בשאר דברים ואין מחייבים אותו למכור ולשלם במעות. וכ"כ בחזו"א (וה, מדנפשיה. ובמנחת שלמה צדד שצריך למכור וליתן דמים). ויש מי שאומר שאם בא לשלם בשוה-כסף ראשי, אלא שבית דין אינם פותחים בדבר לכתחילה, בניגוד לניזקין שמראש הם שמים את השברים לניזק (מובא באו"ז ורשב"א, ובתוס' ב"מ בשם ריב"ם).
 ויש חולקים על עיקר הפירוש וסוברים שהגנב והגזולן כשאר ניזקין הם שמשלמים אף בסובין ובשברים, אלא הנידון כאן הוא על הפחת שארע עד שעת העמדה בדין, שהוא מוטל על הגנב והגזולן [מפני שהם קונים את החפץ בשינוי, שלא כניזקין] (עפ"י רבנו שמואל. וכ"כ המאירי בשם רוב המפרשים. וכן דעת הרמ"ה (מובא בנמו"ז), אלא שלשיטתו אף במזיק אי אפשר לשלם בסובין אלא אם אין לו כסף).
 ב. אם רצו הבעלים את השבר וישלם הגנב את ההפרש והכפל – שומעים להם (רמב"ם גולה ב, טו). יש מפרשים דבריו דוקא כשאין שם שינוי גמור (מ"מ) וי"א אף בשינוי גמור, שמן הסתם הגזולן אינו רוצה לקנות השברים (עפ"י מחנה אפרים). ויש מי שכתב שדין זה אמור רק כששבר בידים (עפ"י ב"ח).
 ויש חולקים על עיקר דין זה, שאין הדבר תלוי ברצון הבעלים (עפ"י יש"ש; בהגר"א).
 ג. בכלל 'גזול' – השולח יד בפקדון או כופר בפקדון הגם שלא עשה מעשה. ואפילו לא נתכוון לגזול הפקדון אלא הגביהו כדי להשתמש בו (נמו"ז).
 ד. לענין תשלום הכפל בשברים – נחלקו הדעות (ע' רמב"ם וראב"ד גניבה א, טו; מאירי. וע' מנח"ש).

כה. אלו דברים אמר עולא בשם רבי אלעזר?

מאמרי עולא בשם רבי אלעזר בסוגיא:
 שמין לגנב ולגזולן.

שליא שיצתה מקצתה ביום ראשון ומקצתה ביום שני – מונים לה מן הראשון. [שאיין מקצת שליא בלא ולד, וחוששים שמא יצא רובו של ולד מחוי עם מקצת השליא. רבא הקשה על דבריו ואמר: לחוש חוששת (שמא נטמאה בראשון), אבל אינה מונה ימי טומאה אלא מן השני.

א. הלכה כרבא (רא"ש).

ב. משמע בתוס' ועוד ראשונים שהנידון הוא רק לענין איסורה לבעלה, אבל לענין טהרות תלוי הדבר אם הוא ספק טומאה ברשות הרבים או ברשות היחיד [ותלוי הדבר במקום שהלידה היתה בו. מנחת שלמה].

ובשיטת"ק מובאת סברא שבטומאה היוצאת מן הגוף אין חילוק רשויות.

בכור (אדם) שנטרף (רש"י: שנהרג. ושאר הראשונים פירשו: שנעשה טריפה) בתוך שלשים יום – אין פודים אותו [וכן תני רמי בר חמא, שנאמר אך פדה-חלק. ואפילו למאן דאמר טריפה חיה (רא"ש)].

- א. יש מקום לומר שלדעת רש"י אם נודע שכלו לו חדשיו, גם אם נעשה טרפה נתחייב בפדיון (ע' במנחת שלמה שתי דרכים).
- ב. דוקא כשנטרף בידי אדם או שנפל וכד', אבל חלה, אעפ"י שאמרוהו למיתה בתוך שלשים, כיון שחי שלשים יום – חייב לפדות (נמו"י).

בהמה גסה נקנית במשיכה [כחכמים שבברייתא ודלא כדתנן במסירה].
וכן הלכה, שגם רב סובר כן (נמוקי יוסף; מאירי). וע"ע בפירוט השיטות – קדושין כה.

- האחים שחלקו – מה שעליהם שמין. ומה שעל (נשיהם. רא"ש ועוד) בניהם ובנותיהם – אין שמים (משום שאינם רגילים לבוא לב"ד, אין מבזים אותם. ודעתם למחול על כך. עפ"י ראשונים). [אמר רב פפא (ברי"ף): רבא]: פעמים אף מה שעליהם אין שמים – בגדול האחים, שנוה להם כדי שדבריו יישמעון].
- א. מדובר על הבגדים שבעין, אבל מה שאבד ובלה – אין מחשבים, שמסתמא מוחלים על כך, אבל יכולים למחות מלכתחילה שלא יקנה אחד מתפוסת הבית אם לא שינכו מחלקו. וכן בגדול האחים יכולים למחות (תוס'). ובאופן זה שמחו בגדול האחים, אפילו בלו ואבדו – שמים להם (נמו"י).
- ב. בירושלמי אמרו ששמין בגדי בניהם ובנותיהם של רגל ושל שבת (רי"ף וש"ר).
- ג. אחד מן האחים שנתן מתנה לאחר מתפוסת הבית, וראו האחים ושתקו – מחילה היא (נמו"י בשם בעל הלכות).

שומר שמסר לשומר – פטור, אפילו שומר שכר שמסר לשומר חנם שגירע בשמירתו, שהרי מסר לבן דעת. [רבא חולק ומחייב, אפילו שומר חנם שמסר לשומר שכר והעלה בשמירתו, שאמר לו: אתה נאמן לי בשבועה, ההוא אינו נאמן לי בשבועה].

הלכה כרבא, שחייב (ר"י). ואם ידוע שהשני נאמן או שיש עדים שנאנסה – פטור. ובשומר שכר שמסר לשומר חנם אינו פטור אלא באונסים (עפ"י רא"ש והג"א). ויש מחלקים להלכה בין שמסר לשומר גרוע ממנו או טוב ממנו, עכ"פ כשהלה נאמן עליו בשבועה (ע' ברמב"ם שכירות א,ד ובמאירי). וראה באריכות בב"מ לו.

גובים מן העבדים [ואפילו מיתומים – שהעבד כמקרקעי. ורב נחמן חולק, אא"כ עשאו 'אפותיקי' וכדלהלן].

דפים יא – יב

- כו. א. האם העבדים הושוו לקרקעות או למטלטלין להלכות השונות?
ב. עשה עבדו 'אפותיקי', האם גובהו מלקוחות ומיתומים?
- א. בסוגיא מבואר שלדעת רבי אלעזר ועולא, וכן הורו דייני הנהרדעא ורב חנא בר ביזנא – העבדים כקרקעות, ובעלי חובות גובים את חובם מהלקוחות מן העבדים. ואילו רב נחמן נקט שהעבדים כמטלטלין ואין גובים אותם [והורה רב נחמן לדיינים שפסקו אחרת, להחזיר הדין (שהחשיבם כ'טועה בדבר משנה. תוס')]. וכדברי אבימי שאין פרוזבול חל על העבדים, ומטלטלין אינם נקנים אגב עבדים.